

'Al in 1627 zag de kerk de Joden als 'schandelijkke godslasteraers, woekenaers, helers en quaetdoenders'.

Ze droeg haar afgevaardigden op om op de landdag te verzoeken dat 'zulcke lieden als schadelijke pesten mochten uytgeweert worden'. Dit zegt genoeg. Wanneer de Gereformeerde kerk haar zin had gekregen, dan waren alle Joden uit Stad en Lande verdreven. De synode van 1629 komt tot een iets gematigder uitspraak: 'De Joden te tolereren daer se sijn, maer daer se niet en sijn sall men se met allen ernst und neersticheit weeren'.

Dit weren was eenvoudig gezegd maar moeilijk gedaan.

'Druppelsgewijs kwamen de Joden het Groninger land binnen, verdreven uit de Duitse staten door de ellende van de 30-jarige oorlog .....

Of .....

'Schuin tegenover Godfried Cohen, woonde in het begin van deze eeuw Samuel Berkelo, ook wel Knoetje genoemd. Hij was paraplu-koopman. Hij ging hiermee langs de deuren om nieuwe te verkopen. Men kon ook zijn oude paraplu inruilen en met bijbetaling een nieuwe krijgen'. .....

Zomaar enkele passages uit 'Ze waren onder ons', 300 jaar Joden in Delfzijl, eeuwen van kommer en kwel, maar ook eeuwen vol Jiddische blijmoedigheid en humor.

Hoe ze kwamen, hoe ze werden verguisd, hoe ze een hecht deel van de Delfzijls gemeenschap vormden, hoe ze vertrokken op die koude woensdagmiddag in maart 1942: het staat er allemaal in.

Gegevens verzameld door archiefonderzoek, persoonlijke aantekeningen, rijkelijk geïllustreerd met authentiek fotomateriaal, vormen de bouwstenen voor een fascinerend boek, uitvoerig gedocumenteerd, bewogen geschreven, leesbaar voor iedereen. Het is de geschiedenis van een bevolkingsgroep die in de vergetelheid dreigt te raken. De geschiedenis van het Delfzijlse Jodendom die misschien model zou kunnen staan voor Joodse gemeenten in andere plaatsen. Het is een verhaal dat de lezer een spiegel voorhoudt en laat zien waarom en hoe het fout ging. Delfzijl kan worden gelezen als voorbeeld met daarbij in het achterhoofd andere plaatsen, misschien de Uwe. 'Ze waren onder ons' is een geschreven monument ter nagedachtenis van de 126 Delfzijlse Joden die omkwamen in Duitse vernietigingskampen.

Jaap Bottema is o.m. leraar geschiedenis aan de scholengemeenschap 'De Kampanje' in Delfzijl.

Wie hem kent, ziet hem steeds in de weer met archieven, documenten en mensen die ermee te maken hebben.

Zijn lijfspreuk: 'Om onze eigen tijd te begrijpen moeten we begrip hebben voor funderingen die door het voorgeslacht werden gelegd, anders kunnen we onmogelijk sleutelen aan de toekomst'.

In zijn voorwoord schrijft hij, sprekend over de Delfzijlse jeugd: 'Vrijwel niemand van hen draagt kennis van het vooroorlogse Delfzijlse Jodendom. Niemand beseft dat wanneer deze kleine Joodse gemeenten er niet zouden zijn geweest, er per definitie nooit sprake zou zijn geweest van een 'Auschwitz' of een 'Treblinka'.

Rabbin Awraham Soetendorp, die het boek van een passende inleiding voorzag, schrijft: 'Ik ben bijzonder onder de indruk van de nauwgezette en liefdevolle geschiedschrijving van de heer Bottema'.

Het boek heeft een afgewerkt formaat van A4. Om het foto-materiaal goed tot zijn recht te laten komen, wordt een matte papiersoort (mmc 135 grs.) gebruikt. Voor een prettige leesbaarheid werd gekozen voor het lettertype Times korps 11. Het boek wordt gebonden en voorzien van een stoffen kaft

Bottema, Jaap

Ondergetekende, STICHTING 'T GRUNNEGER BOEK ..... (naam)
..... POSTBUS 157 ..... (adres)
..... 9750 AD HAREN GN ..... (postcode en woonplaats)

bestelt hiermee ⁴..... exempla(a)r(en) van 'Ze waren onder ons' en:

- wenst het boek per post te ontvangen
- komt het boek persoonlijk begin november afhalen bij boekhandel Wieringa

IS HET OOK MOGELIJK EEN RECENSIE-EX. TE ONTVANGEN VOOR ONZE KWART

Ondergetekende heeft: UITGAVE "OET BOUKENKIST"?

- een betaalcheque bijgevoegd ter waarde van f .....
  - het verschuldigde bedrag overgemaakt op rekeningnummer 900735007 van de Bondsspaarbank te Delfzijl.
- (Aankruisen wat wordt bedoeld)

(handtekening)
J. ENGELS

Jungel

Het boek wordt in eigen beheer uitgegeven met steun van de gemeente Delfzijl. Het wordt niet uitgegeven met een winst-oogmerk, het was voor de schrijver een 'must'.

Eventuele baten komen ten goede aan de 'Anne Frank-Stichting'.

Het boek is bij voorinschrijving verkrijgbaar voor de kostprijs van f 32,50, excl. verzendkosten (binnen Nederland f 5,50). De oplage varieert met de belangstelling tijdens de voorinschrijving.

Voorintekening is mogelijk via onderstaand formulier en door overmaking van f 32,50 plus eventuele verzendkosten (f 5,50) op rekeningnummer 900735007 t.n.v. J. Bottema, 'Ze waren onder ons', van de Bondsspaarbank te Delfzijl. Gironummer van de bank 825812.

Ook kan bij de bestelling een betaalcheque worden toegevoegd.

De termijn van inschrijving sluit op 15 september 1980.

Na verschijning, begin november, wordt het boek rechtstreeks toegezonden of kan het worden afgehaald bij boekhandel Wieringa, Oude Schans 3, Delfzijl.

Nadat alle voorinschrijvingen zijn afgehandeld is het boek voor f 39,90 verkrijgbaar bij boekhandel Wieringa.

Hier postzegel
plakken

Boekhandel Wieringa

Oude Schans 3

9934 CM Delfzijl

Bottema, J
Zij waren
onder ons

Ze waren onder ons

300 jaar joden
in Delfzijl

1642 - 1942

Jaap Bottema